

İSTANBUL'DA BİR ARA SEÇİM: YENİBAHÇELİ ŞÜKRÜ BEY İLE NURETTİN PAŞA'NIN MEBUSLUĞU MESELESİ VE İSTANBUL GİZLİ GRUPLARI ARASINDAKİ MÜCADELE

A BY-ELECTION IN ISTANBUL: THE TOPIC OF BEING MEMBER OF PARLIAMETARY OF SUKRU BEY FROM YENİBAHÇE AND NURETTİN PASHA AND THE STRUGGLE BETWEEN HIDDEN GROUPS OF İSTANBUL

Erdal AYDOĞAN*, Asaf ÖZKAN**

Özet

1921 yılının Eylül-Ekim aylarında İstanbul'da açık olan bir İstanbul milletvekilliği için ara seçim yapılmıştır. Yapılan seçimi Binbaşı Yenibahçeli Şükrü Bey kazanmasına rağmen bu tarihten yaklaşık beş ay sonra aynı milletvekilliği için yeniden seçim yapılmış ve Nurettin Paşa kazanmıştır. Bu çalışmada, bir milletvekilliği için Yenibahçeli Şükrü Bey seçilmişken, daha sonra neden Nurettin Paşa'nın aday gösterildiği ve kazandırılmaya çalışıldığı irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca seçim sürecinde İstanbul gizli gruplarından Müdafaa-i Milliye Teşkilatı ve Mim Mim Grubu arasındaki mücadele ve farklı görüşler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul ara seçimi, Yenibahçeli Şükrü Bey, Nurettin Paşa, İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, Mim Mim Grubu.

Abstract

In the months of September and October in 1921, a by election was held in Istanbul. Although ŞükrüBey won the election that had been held, after nearly five months, the election was renewed for the same Member of Parliament and Nurettin Pasha won the election. In this study, we are trying to find out the reason why Nurettin Pasha was nominated as the candidate and was made an effort him to win the election although ŞükrüBey from Yenibahçe, was elected as a Member of Parliament. Additionally, this study deals with the struggle between the hidden groups the Defence of the Nation Organization and MimMim groups during the election and different points of views.

Keywords: The by election of İstanbul, ŞükrüBey from Yenibahçe, Nurettin Pasha, the Committee İstanbul Defence of the Nation Organization, MimMim groups

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ERZURUM, erdalaydogan@atauni.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Oltu Meslek Yüksekokulu Öğretim Üyesi, asaf.ozkan@atauni.edu.tr

Giriş

23 Nisan 1920’de açılan Büyük Millet Meclisi’ni oluşturan üyeler, Meclise katılımları açısından üç kısma ayrılıyorlardı. Birinci kısım İstanbul’un işgaliyle dağıtılan Osmanlı Meclis-i Mebusanı’ndan gelen mebuslardan, ikinci kısım Heyet-i Temsiliye’nin kararıyla yapılan seçimde seçilerek gelenlerden, üçüncü kısım ise biri Yunanistan diğerleri Malta’dan gelerek Meclise katılanlardan oluşuyordu¹. Bununla birlikte Büyük Millet Meclisin açılışından sonra da zaman zaman ara seçimler yapılmış ve seçilen mebuslar Meclise katılmışlardı. Bu ara seçimler çoğu zaman çeşitli sebeplerle boşalan (ölüm, istifa, devamsızlık v.b) mebusluklar için yapılırken, bazen de çıkarılan yeni kanun ve kararnamelerin uygulanması ile yapılıyordu.

Çıkarılan kanunların başında 5 Eylül 1920 tarihli Nisab-ı Müzakere Kanunu gelmektedir. Karar yeter sayısı, toplantı yeter sayısı gibi konularda meclisin çalışma sistemini düzenlemek için çıkarılan Nisab-ı Müzakere Kanunu’nun 5. Maddesine göre her seçim dairesinden beşmebus seçilecekti². Bu dönemde İstanbul; Üsküdar ve Beyoğlu olmak üzere iki liva, yani iki seçim bölgesine ayrılmıştı. Dolayısıyla İstanbul milletvekillerinin sayısının on olması gerekiyordu. Hâlbuki Osmanlı Meclis-i Mebusanı’ndan gelenlerle TBMM için yeniden seçilenlerin sayısı dokuz idi. Dolayısıyla bir milletvekilliği açık kalmıştı. Bu nedenle İstanbul’da bir ara seçimin yapılmasını zorunlu kılmıştı³.

İstanbul mebusluğu için seçim Eylül-Ekim 1921 tarihinde yapılmış ve seçimi 31 Ekim 1921 tarihinde Binbaşı Yenibahçeli Şükrü Bey kazanmıştı. Yenibahçeli Şükrü Bey, Ankara’dan Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’nin İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi’ne gönderdiği bir taktırir üzerine aday olarak gösterilmişti⁴. Buna rağmen Şükrü Bey’in seçim mazbatasını hemen Meclis’e gönderilmemişti. Bu süreç içerisinde bu kez Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’nin yeni bir emrine uyularak İstanbul’da aynı mebusluk için tekrar seçim yapılmış ve özellikle İstanbul Mim Mim Grubu, bu defa İbrahimpaşazade (Sakallı) Nurettin Paşa’yı kazandırmaya çalışmıştı. Dolayısıyla İstanbul’daki bu ara seçim münasebetiyle İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilatı ile Mim Mim Grubu’nun bir mücadeleye giriştiği görülmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilatı ile Mim Mim Grubu’nun mahiyeti ve mücadelenin esas sebebi hakkında bilgi vermek gerekmektedir.

1- İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilatı ve Mim Mim Grubu

Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra Osmanlı ülkesinde başlayan işgaller karşısında ülkenin birçok noktasında silahlı Kuva-yı Milliye

¹ Rıdvan Akin, *TBMM Devleti (1920-1923), Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İstanbul, 2001, s.51.

² Sicill-i Kavanin, I, İstanbul, 1926, s.11

³ Yenibahçeli Şükrü Beyin seçilmesinden kısa bir süre sonra Meclis-i Mebusan’da İstanbul Mebusu iken İngilizler tarafından tutuklanarak Malta’ya gönderilen Numan Efendi de 26 Kasım 1921’de Malta’dan dönerek Meclise katılmıştı. Dolayısıyla Şükrü Beyin katılmasıyla birlikte Meclis’te 11 İstanbul mebusu bulunacaktır. I. TBMM’nin seçim bölgeleri ve seçilen milletvekilleri için bkz: Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet, 1920, III*, Ankara, 1970, s.319-351

⁴ ATASE, *İŞH*, K.No:1746, G.No:22, B.No:22-1

birlikleri ile örgütlü mücadele yürütmek üzere Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmaya başlanmıştı. Mütarekenin imzalanmasından kısa bir süre sonra, 13 Kasım 1918'de, İtilaf Devletleri'nin fiilen işgali altına giren İstanbul'da da bu duruma karşı bir takım gizli örgütlerin ortaya çıkması gecikmedi. Bu örgütlerin başında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İstanbul'da kalan mensupları tarafından kurulan Karakol Cemiyeti gelmekteydi.

Karakol Cemiyeti'nin kuruluş tarihi konusunda kesin bir mutabakat sağlanamamış olmasına rağmen, konu ile ilgilenen birçok araştırmacı tarafından 1918'in Ekim ayının sonları veya Kasım ayının başları kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir. Karakol Cemiyeti İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir devamı niteliğinde olup Enver ve Talat Paşa'nın direktifleri ile İttihat ve Terakki Dönemi İâşe Nazırı Kara Kemal ile Erkan-ı Harp Miralayı Kara Vasıf Beylerin öncülüğünde kurulmuştu. Kuruluşun amacı; İtilaf Devletleriyle mücadeleye devam etmek, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni bu isim altında yaşatmak ve liderleri yurt dışına çıkmış cemiyet mensuplarını bir arada tutarak korumaktı. Çünkü Mütarekeden hemen sonra İtilaf Devletleri, Ermeni tehcirinden sorumlu tuttukları İttihatçıları tutuklamaya başlamışlardı⁵.

Karakol Cemiyeti, Topkapı Şubesi ve Üsküdar Şubesi olmak üzere iki şube şeklinde örgütlenmişti. Bir numaralı Karakol Grubu şu kişilerden oluşuyordu: Şef; Kaymakam Hüsamettin Bey, Emin Âli, Topkapılı Mehmet, Hükümet Muhabere Memuru Cemal, Polis Müdüriyeti Kısm-ı Siyasi Müdürü (Gözlüklü) Cemal, Bahriye Kolağası Hakkı, Yavuz Çarkçı Yüzbaşı Giritli Mehmet, Topçu Kolağası Muhlis, Jandarma Yüzbaşı Enver, Topçu Zabiti Şefik, Polis Müdüriyeti Kısm-ı Siyasi Memurlarından Saip Beyler. Temas Murahhası ise Polis Müdürlüğü Kısm-ı Siyasi Başmemuru Serezli Ahmet Bey idi.

Üsküdar Şubesi ve Menzil Hattı İdarecileri ise şu isimlerden oluşuyordu: Yenibahçeli Ahmet Şükrü, İhsan, Mahkeme-i ŞeriyeBaşkatibi Naci, Kalender Hasan, Askerî Tekaüt Sandığı Memurlarından Tevfik Sükûtî, Adliyeci Talât Beyler⁶.

Önceliği başsız kalan İttihatçıları bir arada tutmak olan Cemiyet, daha sonra Anadolu'da başlatılan Millî Mücadele'yi destekleyen gizli bir kuruluşa dönüşmüştür. Ancak tanınmış İttihatçılar tarafından kurulmuş olması ve Talat Paşa, Enver Paşa gibi İttihatçı liderlere bağlılıklarının devam ettiği düşünülen kişilerin

⁵ Karakol Cemiyeti'nin ilk adımı I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Talat Paşa'dan aldığı talimatla eski İâşe Nazırı Kara Kemal tarafından atılmıştı. Kara Kemal, bu talimat üzerine Kara Vasıf Bey ile bir görüşme yaparak İttihatçılıkta sebat edeceklerin gizli bir teşkilatla birbirlerine bağlanmalarının gereğinden bahsetmiş ve teşkilatın isminin de her ikisinin lakabı olan "Kara" isminden mühlhem olarak Karakol Cemiyeti olmasını teklif etmişti. Kara Vasıf Bey'in de onaylaması ile cemiyetin kurulması için çalışmalara başlamışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi hücre örgütlenmesi şeklinde kurulan cemiyetin yedi kişilik ilk heyet-i merkeziyesi şu isimlerden oluşuyordu: Erkan-ı Harp Miralayı Kara Vasıf, Yüzbaşı Baha Sait, Dava Vekili Refik İsmail, Sevkiyatçı Ali Rıza, Erkan-ı Harp Miralayı Galatalı Şevket, Erkan-ı Harp Kaymakamı Kemalettin Sami, ve Erkan-ı Harp Miralayı Edip Servet Beyler. Karakol Cemiyeti'nin kuruluş ve amacı hakkında geniş bilgi için bkz: Hüsamettin Ertürk (Anlatan), *İki Devrin Perde Arkası*, (Yazan: Samih Nafiz Tansu), İstanbul, 1957, s.217-221; Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, I İstanbul, 1975, s.81-87; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler, 1859-1952*, İstanbul, 1952, s.520-523; Mesut Aydın, *Millî Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul, 1992, s.23-30.

⁶ Tunaya, *Türkiyede Siyasî Partiler*, s.520-521.

Cemiyet içerisindeki faaliyetleri; Anadolu hareketinin, özellikle de Mustafa Kemal Paşa'nın Karakol Cemiyetine karşı hep temkinli yaklaşmasına neden olmuştur. Sivas Kongresine Karakol Cemiyeti'nin temsilcisi olarak katılan Kara Vasıf Bey'in dolayısıyla Karakol Cemiyeti'nin Anadolu hareketini İttihat ve Terakki'ye mal etme amacını güttüğü düşünüldüğünden Mustafa Kemal Paşa Karakol Cemiyeti'ne rest çekmiş ve Cemiyetin lağvedildiğini belirtmiştir⁷.

Buna rağmen Karakol Cemiyeti; özellikle İstanbul'da Müslüman halkın korunması, İstanbul'daki askeri depolardaki silahların Anadolu'ya gönderilmesi ve ordunun ihtiyaç duyduğu subay ve sivil personelin güvenli bir şekilde Anadolu'ya geçirilmesi konularında önemli hizmetler görmüştür. Sivas Kongresi'nin toplanma aşamasında Ankara ve İstanbul arasında teati edilen mektuplar Karakol Cemiyeti vasıtasıyla gönderilmiştir. Bu mektuplar vasıtasıyla İstanbul'daki bazı eski Heyet-i Vükela üyelerinin ve Millî Mücadele taraftarı olan kişilerin görüşleri alınmıştır.⁸ Özellikle Üsküdar'da kurulmuş olan Menzil Hattı İstanbul'dan Anadolu'ya askeri malzeme ve insan kaçırma konusunda Milli Mücadele sonuna kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Cemiyet lağvedildikten sonra önce Zabitan Grubu (23 Nisan 1920) daha sonra da Yavuz Grubu (Ekim 1921) ismini alarak varlığını devam ettirmeye çalışmıştır⁹.

Karakol Cemiyeti'nin bu şekilde etkisini kaybetmesi üzerine yine birçoğu İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Karakol Cemiyeti mensubu olan asker ve siviller İstanbul'da işgallere karşı durmak üzere başka gizli gruplar kurmuşlardı. Bu cemiyetlerden birisi de 1920 yılının başlarında kurulan Müdafaa-i Milliye Teşkilatı idi. Müdafaa-i Milliye Teşkilatı İstanbul'un her semt ve mahallesinde birbiriyile bağlantılı ve aynı zamanda kurulmuş bir teşkilat değildi. Bu teşekküller hadiselerin gidişine göre birbirinden habersiz kurulmuşlardı. Kısa zamanda İstanbul'un hemen bütün mahallelerinde kurulan bu teşekküllerin çok sayıda üyesi ve yardımcısı vardı. İstanbul'da Müslüman halka karşı hem İtilaf kuvvetlerinden hem de azınlıklardan gelebilecek tehdide karşı kurulan Müdafaa-i Milliye Teşkilatının ilk adımı Topkapı semtinde atılmıştı. Daha sonra İstanbul'un diğer semt ve mahallelerinde şubeler açılmıştı. Topkapı semtinde kurulan Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın öncüleri; Karakol Cemiyeti Üyelerinden Yüzbaşı Emin Ali Bey ve Kasımpaşa Bahriye İtfaiye Taburunda Bölük Kumandanı Bahriye Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey idi¹⁰.

Topkapı teşkilatından sonra Müdafaa-i Milliye Teşkilatlarından ikincisi Şehremini'nde kuruldu. Şehremini teşkilatı da Karakol Cemiyeti azasından Topkapılı Mehmet Bey'in (Cambaz ve Hakimzade Mehmet Bey diye de anılmaktadır) öncülüğünde Şehremini semtinin ileri gelenleri tarafından kurulmuştu¹¹.

⁷ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, (Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Ankara, 1999, s.50-52; Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, 1, 4. Baskı, Ankara, 1997, s.254; Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, (Çeviren: Nüzhet Sabitoğlu), 5. Baskı, İstanbul, 2008, s.182.

⁸ Bkz: Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953.

⁹ Zabitan Grubu ve Yavuz Grubu hakkında geniş bilgi için bkz: Aydın, *Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, s. 23-41.

¹⁰ Topkapı Teşkilatının ilk kurucuları şu isimlerden oluşuyordu: Yüzbaşı Emin Ali Bey, Bahriye Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, Emin Ali Beyin kardeşi Piyade Binbaşı Şevket Bey, İstanbul Emniyet-i Umumiyesi Kısm-ı Siyasi memurlarından Serezli Ahmet Niyazi, aynı vazifede Gözlüklü Cemal, Topçu Mülazım-i Evveli Muhlis ve Yüzbaşı Giritli Enver Beyler. Himmetoğlu, *İstanbul ve Yardımları*, 1, s.98-99; Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, s.221-222.

¹¹ Şehremini Teşkilatının ilk kurucuları şu isimlerden oluşuyordu: Topkapılı Cambaz (Hakimzade) Mehmet Bey,

1920 yılının başlarında faaliyete geçen Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın amacı, teşkilatın 2 Kasım 1922'de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderdiği raporda şu şekilde izah edilmiştir: "Her türlü ihtimal ve tehlike karşısında ve İstanbul'un herhangi ihtilal vaziyetinde, hal ve mevkie hâkim olarak İstanbul'daki Müslüman kuvvetlerini gâye-i milliyeye doğru sevk ve idare etmek ve Anadolu'daki mücadeleye İstanbul'dan mânen ve maddeten zâhir olmak üzere teşekkül etmiştir..." Bahsedilen amaç için kurulan Müdafaa-i Milliye Teşkilatı Anadolu'da Milli Mücadele'nin başlaması üzerine İstanbul'dan gerek cephaneye gerekse subay kaçırma suretiyle yardıma bulunmuştur¹².

Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, kuruluşundan yaklaşık bir yıl sonra 3 Mayıs 1921'de Anadolu tarafından resmen tanınmış ve mensupları 31 Temmuz 1921 tarihinden itibaren Anadolu ordusu kadrosuna alınmıştır.

Anadolu ordusu kadrosuna alınan Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın ilk Heyet-i Merkeziyesi şu isimlerden oluşmaktadır:

Reis: Süvari Miralay Esat Bey (İstanbul Polis Müdürü Esat Bey),

Aza: Topçu Kaymakamı Kemal Bey (Mim Mim Grubundan),

Aza: Piyade Yarbayı Hafız Besim Bey (Yavuz Grubundan),

Aza: Süvari Binbaşısı Ferhat Bey (Karakol Cemiyetinden),

Aza: Süvari Yüzbaşısı Kamil Bey,

Aza: Piyade Yüzbaşısı Lütfi Bey¹³.

Müdafaa-i Milliye Teşkilatı bahsedilen amaç doğrultusunda çalışmaya başladıktan sonra teşkilat mensupları arasında bir takım huzursuzlukların ortaya çıktığı görülmektedir. Teşkilatın Şehremini Şubesinin kurucuları ile diğer mensuplar arasında yaşanan huzursuzluk ve mücadelenin görünürdeki sebebi; Topkapılı Mehmet Bey ve bazı arkadaşlarının yukarıda bahsedilen amaçlar dışında ayrıca Anadolu için istihbarat, propaganda ve sevkîyat faaliyetlerinde bulunmak istemeleriydi. Teşkilat içerisindeki bu çekişme sonucunda yeni bir grup ortaya çıkmıştı. Bu yeni grup, daha geniş ve tanınmış olan Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın yalnız baş harflerini kullanarak Mim Mim Grubu adını almıştı. Böylece bir teşkilat görünümünde olan, gerçekte ise biri istihbarat, propaganda vs. konularında faaliyet gösteren Mim Mim Grubu, diğeri ise Müsellah Müdafaa-i

Divan-ı Muhasebat memurlarından İhsan Bey, Bahriye Yüzbaşısı Safranbolulu Hakkı Bey, Kaymakam Ahmet Bey, Çarkçı Yüzbaşısı Safranbolulu Hakkı, Çarkçı Yüzbaşısı Giritli Mehmet, Kayyum Ahmet, Topkapılı İmam Necati, Harbiye Nezareti Katiplerinden Şahap, Harbiye Nezareti askeri katiplerinden Bican, Harbiye Nezareti askeri katiplerinden Habil, Askeri Tekaüt Cemiyeti idare heyeti azasından Arnavut Ahmet, Topkapılı Yüzbaşısı Rıza, Komiser Arnavut Tayyip, kardeşi Telgrafçı Cemal, Polis Müdüriyet-i Umumiyesi sivil memurlarından Saib Beyler. Himmetoğlu, *İstanbul ve Yardımları*, I, s.98-99; Ertürk, *a.g.e.*, s.222-223.

¹² Himmetoğlu, *a.g.e.*, I, s.96-97.

¹³ Süvari Kaymakamı Hüsametdin (Ertürk) Bey tarafından 28 Haziran 1923'te Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye gönderilen yazıda bu isimlerin yanında şu isimlere de yer verilmiştir: Müderris Kemal Bey, Müstantik Vehbi Bey, Hariciyeden Enis Bey, Divan-ı Muhasebattan İhsan Bey, Şeyh Hüsnü Efendi, Tüccardan Topkapılı Mehmet Bey ve Fahri Reis Hamdi Baba. Himmetoğlu, *a.g.e.*, I, s.100-101; Mesut Aydın, *Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, s.80-81.

Milliye Teşkilatı olmak üzere iki teşkilat ortaya çıkmıştı¹⁴. Tarık Zafer Tunaya ise bu bölünmeyi zikrederken; Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nı üst teşkilat olarak, Mim Mim Grubu ile Müsellah Müdafaa-i Milliye Teşkilatını da bu üst teşkilata bağlı gruplar olarak değerlendirmiştir¹⁵. Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın ilk Heyet-i Merkeziyesi'ne bakıldığı zaman farklı gruplara mensup kimselerden meydana geldiği görülmektedir. Dolayısıyla bu durum Tunaya'nın Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi'ni üst teşkilat olarak gösteren yorumunu desteklemektedir. Ancak bu durum konu ile ilgili yapılmış çalışmalarda henüz açıklığa kavuşturulamamıştır.

Mim Mim Grubunun kurucusu olan Topkapılı Mehmet Bey yukarıda belirtildiği üzere Karakol Cemiyeti'nin Topkapı Şubesinin üyelerindedir. Şehremini semtinin ileri gelenlerinden olan Topkapılı Mehmet Bey, etrafına topladığı milliyetçilerle Karakol Cemiyeti'ne bağlı bir oluşum meydana getirmişti. Bu oluşum Karakol Cemiyeti'nin etkinliğini kaybetmesinden sonra Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın bir şubesi olarak faaliyetlerini yürütüyordu. İstanbul'un işgalinden sonra Karakol Cemiyeti ve diğer işgal karşıtı gizli grupların üye ve yöneticilerinin baskı altına alınmaları, tutuklanmaları, tutuklanmayanların da İstanbul'dan uzaklaşmalarına paralel olarak Topkapılı Mehmet Bey'in teşkilatı da etkinliğini kaybetmişti. Ancak İttihat ve Terakki Dönemi istihbarat örgütü Teşkilat-ı Mahsus'a'nın riyasetinde ve daha sonra Karakol Cemiyeti'nde istihbarat faaliyetlerini yürüten Kaymakam Hüsamettin (Ertürk) Bey'in Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa tarafından Anadolu'ya çağırılmasıyla birlikte Mim Mim Grubu'nun da tekrar faaliyete geçtiği görülmektedir. Çünkü Fevzi Paşa, Hüsamettin Bey'den İstanbul'daki istihbarat teşkilatlarını tek çatı altına toplamasını ve kendisine bağlı bir şekilde çalışmalarını emretmişti. Bu emir üzerine Hüsamettin Bey, Topkapılı Mehmet Bey ile Samsun'da görüşerek Mim Mim Grubu'nun kadrosundan yararlanma yoluna gitmişti¹⁶. Böylece tekrar faaliyete geçen Mim Mim Grubunun faaliyetleri; "1- Anadolu'ya silah ve cephane sevkiyatı, 2- Ecnebi düşman kuvvetleri hakkında istihbarat, 3- Memleket dahilindeki muhalif partiler ve teşekküller hakkında istihbarat, 4- Muzır eşhas hakkındaki tahkikat ve istihbarat, 5- Komünistlik teşkilatı hakkındaki istihbarat"¹⁷ başlıkları altında toplanabilir.

Mim Mim Grubu'nun reisinin kim olduğu konusu da önemli tartışma konularından birisidir. Grubun Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetindeki temsilcisi Kaymakam Hüsamettin Bey, Fevzi Paşa'nın kendisine verdiği emri ileri sürerek reislik iddiasında bulunurken, Grubun İstanbul'daki asker azalarından Kaymakam Halil Kemal (Koçer) Bey İstanbul'daki en rütbeli subay olması nedeniyle kendisinin reis olduğunu savunuyordu¹⁸. Mim Mim Grubu'nun ilk kurucusu Topkapılı Mehmet Bey ise ilk kurucu olması hasebiyle kendisinin reis olduğunu ileri sürüyordu.

¹⁴ Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, s.484-485; Hüsnü Himmetoğlu, "Millî Mücadele Esnasında İstanbul'daki Gizli Kurullardan M.M Grubu ve Gerçek Yüzü", *Yakın Tarihimiz*, III/32, s.168; Aydın, *Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, s.79.

¹⁵ Tunaya, *a.g.e.*, c.1, s.520.

¹⁶ Mim Mim Grubunun kurucularının çoğu Karakol Cemiyeti'nin Topkapı Şubesini teşkil edenler edenlerden oluşuyordu. Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, s.461-470; Himmetoğlu, "M.M. Grubu ve Gerçek Yüzü", s.165-170.

¹⁷ Tunaya, *Tükiyede Siyasî Partiler*, s.525.

¹⁸ Kemal Koçer, *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul (M.M Grubu)*, İstanbul, 1946.

Bu konuda kesin bir karar vermek zor gibi görünse de görünen o ki Mim Mim Grubu'nun yeniden faaliyete geçmesini sağlayan Hüsamettin Bey; Ankara tarafından reis olarak kabul edilirken, Topkapılı Mehmet Bey "Nazım-ı Umur" yani İstanbul'daki işlerin düzenleyicisi olduğunu kabul etmek gerekmektedir¹⁹. Nitekim Mehmet Bey'in Mim Mim Grubu'nun Nâzım-ı Umûru (İşlerin Düzenleyicisi) olduğu Müşir Fevzi Paşa'nın 15 Ağustos 1923'te Dahiliye Vekâleti'ne yazdığı yazıdan da anlaşılmaktadır²⁰.

Mim Mim Grubu üyelerinin kendi aralarındaki bu reislik iddialarının yanı sıra başta Müsellah Müdafaa-i Milliye Teşkilatı olmak üzere diğer İstanbul gizli grupları ile birçok konuda mücadele içerisinde olduğu görülmektedir. Bu mücadelelerin sebepleri kişisel menfaat, hırs, makam, mevki olduğu kadar siyasi görüş farkı da olabiliyordu. Bu farklı görüşler zaman zaman gruplar arasında düşmanlık boyutuna kadar ilerletilmiş ve Anadolu'daki harekete zarar verecek boyutlara taşınabilmiştir. Bu çalışmanın konusu olan İstanbul ara seçimi münasebetiyle İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilatı ile Mim Mim Grubu arasındaki mücadele bahsedilen görüş farkının ve sonuçlarının açık örneklerinden birisidir.

Yapılacak seçimlerde İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilatının bazı üyeleri hatta Reis Vekili Hafız Besim Bey Yenibahçeli Şükrü Bey'in mebusluğunu desteklerken, Mim Mim Grubu Nurettin Paşa'nın seçilebilmesi için elinden geleni yapacaktır. Bu seçim sürecinde iki grubun mensuplarının birbirleri hakkındaki yazıları ve ifadeleri ayrılığın hangi boyuta ulaştığını gösterecektir.

2- İstanbul Mebusluğu İçin Ara Seçim ve Yenibahçeli Şükrü Bey ile Nurettin Paşa'nın Adaylığı

1921 yılının Eylül-Ekim aylarında bir İstanbul mebusluğu için seçim yapılması kararlaştırılınca Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti İstihbarat Memuru ve aynı zamanda yukarıda belirtildiği üzere Mim Mim Grubu'nun Ankara'daki temsilcisi olan Kaymakam Hüsamettin Bey imzasıyla İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'na bir yazı gönderilir. Bu yazıda İstanbul mebusluğu için Yenibahçeli Şükrü Bey'in aday gösterilmesi ve mebus seçilmesi için teşkilatın çalışması isteniyordu²¹.

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin bu emri üzerine toplanan İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi, Yenibahçeli Şükrü Beyin mebusluğa seçilmesinin muvafık olup olmayacağını görüşmüştü. Görüşmede yedi kişiden oluşan heyet, oy çokluğu ile Şükrü Beyin adaylığını onaylamıştı.

¹⁹ Aydın, *Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, 86-88.

²⁰ Fevzi Paşa aynı yazıda, Mim Mim Grubu ile Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi hakkında şu bilgileri veriyordu: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin 23 Nisan 36 tarih-i tesisinden sonra İstanbul'da vezaif-i istihbariye ve müdafaa(?) ve mühimmât-ı esliha sevkiyatıyla işgal etmek üzere tavzif edilmiş olan hafi gruplar meyanında (Mim. Mim.) Grubu ile bir de (Mim. Mim.) Teşkilât-ı Milliyesi vücuda getirilerek faaliyete geçirilmişti. Mezkûr grup ile mezkûr teşkilât-ı milliye uhdelere tevdi' edilmiş vezaif-i umumiye ve hususiyelerini senelerdenberi müstakimâne ve muvaffakiyetkârâne surette ifa etmiş olup..." (*TİTE*, K. No:70, G. No:2. B. No:2).

²¹ *ATASE, İSH*, K.No:1746, G.No:22, B.No:22-1. Yenibahçeli Şükrü Bey hatıralarında İstanbul mebusluğu için aday gösterilmesi ve seçilmesi konusundan haberi olmadığını iddia etmektedir. Bu konuda şu bilgileri vermektedir: "... aziz ve sevgili İstanbulluların, hiçbir teşebbüsüm, hatta haberim olmadan beni mebusluklarına seçtiklerini ve seçim mazbatamın Meclis'e gönderilmiş olduğuna dair bir telgraf aldım ve şaşırımdım". (Yaşar Semiz-Ömer Akdağ, *Yenibahçeli Şükrü Bey'in Hatıraları*, Konya, 2011, s.258).

Görüşmeler sırasında Mim Mim Grubu'nun heyetteki üç temsilcisinden biri Şükrü Bey'in mebusluğuna şiddetle karşı çıkarken, bir diğeri itirazda bulunmuş ve üçüncü temsilci Şükrü Beyin lehinde oy kullanmıştı. Şükrü Beyin adaylığına karşı çıkan Mim Mim Grubu temsilcileri, bu davranışlarına gerekçe olarak onun uzun süre Enver Paşa'nın çok yakınında bulunmuş bir kişi olmasını hatta hâlihazırda da bu yakınlığının devam etmesini gösteriyorlardı. İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi üyelerinden Şükrü Bey'in mebusluğunu en fazla savunanlar ise Reis Vekili Hafız Besim Bey ile Ömer Lütfü Bey idi²².

Mim Mim Grubu temsilcilerinin karşı çıkmasına rağmen oy çokluğu ile adaylığı onaylanan Yenibahçeli Şükrü Bey, 31 Ekim 1921 tarihinde İstanbul mebusluğuna seçilmişti²³. Buna rağmen, Yenibahçeli Şükrü Bey'in seçim mazbatasını hemen TBMM'ye sunulmamıştı, ya da sunulduğu halde hakkında herhangi bir işlem yapılmamıştı. Mazbata TBMM'de ancak 11 Mayıs 1922'de, yani bu tarihten yaklaşık yedi ay sonra görüşülecektir. Hem de aynı seçimde kazandığı iddia edilen Sakallı Nurettin Paşa'ya ait mazbatayla birlikte.

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden Kaymakam Hüsametdin Bey'in yazdığı bir yazıya dayanarak İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, Yenibahçeli Şükrü Bey'in mebusluğu için çalışmış olmasına rağmen, bu tarihten yaklaşık beş ay sonra Mim Mim Grubu liderlerinden Topkapılı Mehmet Bey vasıtasıyla Erkan-ı Harbiye'den aynı mebusluk için bu kez Nurettin Paşa'nın aday gösterilmesi ve seçilmesine yönelik yeni bir emir gelmişti²⁴.

Anlaşılan seçim yapılmış olmasına rağmen, yeniden başka bir ismin aday gösterilmesi Mim Mim Grubu'nda da kafa karışıklığına neden olmuştu. Çünkü 11 Mart 1922 tarihinde Mim Mim Grubu tarafından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine yazılan yazıda, Nurettin Paşa'nın mebusluğa intihabı hakkında herhangi bir emir olup olmadığı sorulmaktaydı²⁵. Aynı gün Erkan-ı Harbiye-i Umumiye İstihbarat Memuru Kaymakam Hüsametdin Bey imzasıyla gönderilen cevapta, Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesinin meclis ve hükümetin arzusu dahilinde olduğu bildirilmekteydi²⁶.

Mebusluğa seçildiğine dair mazbatanın tarihi 31 Ekim 1921 olan Yenibahçeli Şükrü Bey'in mebusluğunun yok sayılarak İstanbul'da yeniden seçim yaptırılmasının ve hatta Mim Mim Grubu'nun bu işle görevlendirilmesinin açık bir sebebi görünmemektedir. Fakat Mim Mim Grubu ile Erkan-ı Harbiye arasındaki konu ile alakalı yazışmalar bu konuda kısıtlı da olsa bir fikir vermektedir. Örneğin;

²² ATASE, İŞH, K.No:1754, G.No:93, B.No:93-1/93-2; TİTE, K.No:44, G.No:81, B.No:81/81a.

²³ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I.Dönem 1919-1923, Birinci Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Cilt:III, Ankara, 1995, s.499-501.

²⁴ ATASE, İŞH, K.No:1746, G.No:22, B.No:22-1; Erkan-ı Harbiye İstihbarat Memuru Hüsametdin Bey'den İzmit Mevkii Kumandanlığına gönderilen 5 Mart 1922 tarihli bir yazıdan Topkapılı Mehmet Bey'in mart ayı başlarında Ankara'ya gittiği ve Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesi meselesinin bu tarihten sonra gündeme geldiği anlaşılmaktadır. Hüsametdin Bey yazısında; Topkapılı Mehmet Bey'in talimat almak üzere Ankara'ya gelmek için İzmit'e gönderildiğini belirterek seyahati için gereken kolaylığın gösterilmesini istiyordu. (TİTE, K.No:43, G.No:172, B.No:172).

²⁵ TİTE, Kutu No (K.No):52, Gömlek No (G.No):76, Belge No (B.No):76.

²⁶ TİTE, K.No:52, G.No:77, B.No:77.

13 Mart'ta Erkan-ı Harbiye'den Mim Mim Grubu'na gönderilen emirde, Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesi her neye bağlı ise hemen temininin şiddetle lüzumlu olup hükümetin arzu ve iradesinin de bu merkezde olduğu ifade ediliyordu. Milli hükümetin arzusuna rağmen Şükrü Beyin fazla oy almış olmasının incelenmeye değer olduğu belirtilirken, bu seçime İngiliz parmağı karıştığı için Şükrü Bey'in seçilmesinin önüne geçmek gerektiği vurgulanıyordu²⁷. Bu yazıdan anlaşıldığına göre Şükrü Bey'in seçilmesi İngiliz oyunu idi ve her ne olursa olsun bunun önüne geçilmeliydi. Ayrıca hükümette Şükrü Bey'in mebusluğunu onaylamıyordu. Yine Hüsametdin Bey'den Mim Mim Grubu'na yazılan 22 Mart tarihli başka bir yazıda Nurettin Paşa'nın seçilebilmesi için gereken bütün fedakârlığın yapılması hatırlatılarak Üsküdar ve havalisindeki seçmenlerin Şükrü Bey'e oy verdikleri ve o mıntıkadaki şubelerin harekete geçerek seçmenlere Nurettin Paşa'ya oy verdirilmeleri isteniyordu²⁸. Aynı günlü başka bir yazıda İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi'nin derhal toplanarak Nurettin Paşa'nın seçilmesi için gerekeni yapması istenirken, Nurettin Paşa'nın çoğunluğu kazanamamasının sebebinin teşkilat mensuplarından bazılarının muhalefetinden ileri geldiği belirtiliyordu²⁹.

Yukarıdaki istihbarat bilgisinde bahsedilen muhalefet iddiası aslında konuya da açıklık getirmektedir. İstanbul'daki Mim Mim Grubu, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'nin ikinci emriyle Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesi için çalışırken diğer tarafta İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi azalarından bazıları hala Şükrü Bey'in seçilmesi için propaganda yapıyorlardı. Mim Mim Grubu'nun 8 Nisan 1922'de Ankara'ya gönderdiği raporda Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesinin önündeki en büyük engelin Heyet-i Merkeziye azalarından Hafız Besim ve Lütfü Beylerin Şükrü Bey'in seçilmesi konusunda yaptıkları aksi propaganda olduğu iddia ediliyordu. Rapora göre bu iki zat Enver Paşa taraftarı idiler³⁰.

Yenibahçeli Şükrü Bey'in mebus seçilmesini önlemek üzere ileri sürülen gerekçelerden birisi Eylül-Ekim 1921'de yapılan seçime İngiliz parmağının karışmış olması diğeri ise hem Şükrü Bey'in hem de İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'ndan Şükrü Bey'i destekleyen Hafız Besim ve Ömer Lütfü Beylerin; İttihatçı ve Enver Paşa taraftarı olmaları idi. İngilizlerin Yenibahçeli Şükrü Bey'in seçilmesine taraftar olduklarına dair iddiayı destekleyecek herhangi bir kanıt rastlanmamıştır. Ancak ikinci gerekçe olan Enver Paşa taraftarlığı, dönemin siyasal gelişmeleri dikkate alındığında daha da geçerli bir sebep gibi görünmektedir. Bilindiği üzere Enver Paşa Mondros Mütarekesi'nin ardından yurdu terk ettikten sonra yurt dışında bir takım faaliyetlere girişmişti. Sovyet Rusya'daki faaliyetleri incelendiğinde Enver Paşa'nın bir şekilde Anadolu'ya geçmek niyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 1921 yılının başlarından itibaren Enver Paşa, Anadolu'ya giriş için faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı. Ülke içerisinde de eski İttihatçıların bir bölümü Enver Paşa'nın yurda dönüşünü destekliyorlardı. Hatta TBMM içerisinde de Enver

²⁷ *TİTE*, K.No:52, G.No:78, B.No:78.

²⁸ *TİTE*, K.No:52, G.No:78, B.No:78-1.

²⁹ *TİTE*, K.No:52, G.No:78, B.No:78-2.

³⁰ *ATASE, İSH*, K.No:1746, G.No:24, B.No:24-1; *TİTE*, K.No:52, G.No:81, B.No:81.

Paşa'nın dönüşü için çalışan İttihatçı mebuslar vardı³¹. Bu ortamda Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa'nın yurda dönüşünün Milli Mücadele'ye zarar vereceğini ileri sürerek kabul etmiyordu. Buna rağmen, özellikle cephede alınacak başarısız bir sonuç Enver Paşa'nın, Sovyet Rusya'nın da desteği ile Anadolu'ya geçmesi için zemin hazırlayacaktı. 1921'in Temmuz ayında Batı Cephesinde TBMM ordularının Kütahya-Eskişehir Savaşlarında geri çekilmek zorunda kalması, Enver Paşa tehlikesini iyiden iyiye hissettirmişti³². Daha sonra Sakarya Savaşı'nın kazanılması üzerine Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'deki önderliğini pekiştirmiş ve Enver Paşa'nın yurda dönüş tehlikesi nispeten ortadan kalkmıştı. Ancak 1921 yılının yaz aylarında yaşanan bu tehlike Mustafa Kemal Paşa ve TBMM Hükümeti'nin İttihatçılara daha temkinli yaklaşımlarına neden olmuştu³³.

Yukarıda zikredilen bilgiler ışığında, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığı sırasında Paşa'nın yaverliğini yapmış olan Yenibehçeli Şükrü Bey'in mebus seçilmesinin engellenmeye çalışılması Mustafa Kemal Paşa ve TBMM Hükümeti açısından daha anlamlı görünmektedir. Ancak bu yorumdan yola çıkarak Milli Mücadelecilerin İttihatçılardan ayrıldıklarını veya tamamına şüphe ile yaklaştıklarını düşünmek doğru değildir. Burada kendilerine şüphe ile yaklaşılacak İttihatçılar, Mustafa Kemal Paşa'nın otoritesini sorgulayarak onun yerine Enver Paşa'nın Milli Mücadele'nin başına geçmesini isteyenlerden oluşuyordu. Yoksa hem Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'daki yakın çalışma arkadaşlarının arasında hem de İstanbul'daki TBMM'ye bağlı olarak çalışan gizli gruplar içerisinde büyük ölçüde eski İttihatçılar mevcuttu³⁴.

Yine bütün bu açıklamalar öteden beri tanınmış bir İttihatçı ve Enver Paşa'nın yakını olarak bilinen, hatta İttihat ve Terakki'nin fedailer³⁵ denen askeri grubu içerisinde çalışmış Yenibahçeli Şükrü Bey'in önce aday gösterilip daha sonra mebusluğunun iptal edilmeye çalışılmasını yeterince aydınlatmaya yetmemektedir. Çünkü aday gösterildiği zaman da Yenibahçeli'nin bu özelliği bilinmekteydi.

Ayrıca Şükrü Bey'in yerine tercih edilen Nurettin Paşa'nın da bu süreçte aday gösterilmesi oldukça ilginç bir durumdu. Çünkü Nurettin Paşa Koçgiri İsyanını bastırma yöntemi nedeniyle eleştirilerin odağında ve bu yüzden Kasım 1921'de Merkez Ordusu Kumandanlığından alınmıştı. Koçgiri Hadisesi, 1921 yılının başlarında Hafik, Zara, Suşehri, Kemah, Divriği yörelerinde oturan Koçgiri Aşireti

³¹ Meclisteki Enver Paşa taraftarlarından Ardahan Mebusu Hilmi Bey'in iddiasına göre TBMM'de Enver Paşa'yı destekleyen kırk İttihatçı mebus vardı. Sami Sabit Karaman, "Enver Paşa ile Nasıl Mücadele Ettim", *Yakın Tarihimiz*, I/10, 3 Mayıs 1962, s.308.

³² Kütahya-Eskişehir Savaşlarının devam ettiği sırada Enver Paşa tarafından 18 Temmuz 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen mektup, Enver Paşa'nın yurda dönüş konusundaki niyeti ve Mustafa Kemal'in engel olması hakkında önemli bilgiler vermektedir. Mektubun tam metni için bkz: Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, II, (I-II), 3. Baskı, İstanbul, 1966, s.272-273.

³³ Enver Paşa'nın yurda dönüş faaliyetleri ve alınan tedbirler hakkında bkz: Sami Sabit Karaman, "Enver Paşa ile Nasıl Mücadele Ettim", *Yakın Tarihimiz*, I/10, 3 Mayıs 1962, s.307-309; Sami Sabit Karaman, "Enver Paşa ile Nasıl Mücadele Ettim", *Yakın Tarihimiz*, I/11, 10 Mayıs 1962, s.339-341; Halil Paşa, *İttihat Terakki'den Cumhuriyete Bitmeyen Savaş*, (Yayına Hazırlayan: Taylan Sorgun), 2. Baskı, İstanbul, 1997, s.350-370; Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, s.187-198; Selek, *Anadolu İhtilali*, I (I-II), s.271-275.

³⁴ Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, s.180-181.

³⁵ Zürcher, *a.g.e.*, s.84.

tarafından girilen TBMM'ye karşı ve Sevr Antlaşması hükümlerine göre bu bölgelerde Kürt Devleti kurulması amacına yönelik bir iç isyandı. TBMM Hükümeti, Koçgiri Aşireti reisleri Haydar ve Alişan tarafından yürütülen isyanı bastırmak üzere Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'yı görevlendirmişti. Merkez Ordusu kısa sürede isyanı bastırdı. Ancak Nurettin Paşa'nın isyanı bastırmak amacıyla da olsa bölge halkına karşı çok sert davranması onun haksız yere birçok kimseyi öldürttüğüne dair söylentilerin çıkmasına sebep olmuştu³⁶. Sorun özellikle doğulu milletvekilleri tarafından verilen soru önergeleriyle meclise de taşınmıştı. Meclis'te Nurettin Paşa hakkında soruşturma açılması kararlaştırılmıştı. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın araya girerek Tahkik Heyetiyle görüşmesi üzerine Meclis; Nurettin Paşa hakkında "netice-i tahkikata kadar taht-ı muhakeme hakkındaki karar-ı evvelin ref'i"ne karar vermişti. Bu karara göre Nurettin Paşa henüz tam olarak aklanmamış, tahkikatın sonuçlanmasının beklenmesine karar verilmişti³⁷. Dolayısıyla Şükrü Bey'in seçilmesinin yok sayılarak yerine neden Nurettin Paşa gibi hakkında şaibe bulunan bir ismin tercih edildiği de ayrıca düşünülmesi gereken bir husustur. Bu durum Nurettin Paşa'nın mebus seçtirilerek mebus dokunulmazlığı yasasıyla yukarıda bahsedilen tahkikattan kurtarılması niyetinin var olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir³⁸. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu niyeti doğrulayacak herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi'nin de bu konu hakkında büyük bir kafa karışıklığına düştüğü anlaşılmaktadır. 8 Nisan 1922'de Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi bir toplantı yaparak Ankara'dan Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesinin gerçekten istenip istenmediğinin sorulmasını kararlaştırmıştı³⁹. Alınan karar gereğince İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi Reisi ve Dersaadet Polis Müdürü Esat Bey, 9 Nisan'da Erkan-ı Harbiye'ye bir yazı yazarak, bu tarihten yaklaşık altı ay önce Erkan-ı Harbiye-i Umumiyenin emri üzerine ve Heyet-i Merkeziye'nin oy çokluğu ile Şükrü Bey'in İstanbul Mebusluğuna seçilmesinin kararlaştırıldığını ve bu yolda çalışıldığını, hâlbuki şimdi yine Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin Topkapılı Mehmet Bey vasıtasıyla aynı mebusluk için Nurettin Paşa'nın seçilmesini istendiğini ifade etmişti. Dolayısıyla Esat Bey, Erkan-ı Harbiye'nin bu duruma bir açıklık getirmesini istiyordu⁴⁰.

Ankara ve İstanbul arasındaki yazışmalardan Nurettin Paşa ve Yenibahçeli Şükrü Bey arasındaki mebusluk mücadelesinde İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi ile İstanbul Mim Mim Grubu arasındaki çekişmenin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Şükrü Bey taraftarı Hafız Besim Bey, mazbatasını Ankara'ya götürdüğü Şükrü Bey'in seçilmesine Erkan-ı Harbiye-i Umumiye İstihbarat Memuru Hüsametdin Bey'in bir telgrafının sebep olduğunu iddia ediyordu.

³⁶ Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.426-427; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyetine*, II, 2. Baskı, İstanbul, 1998, s.184-185.

³⁷ Kemal Atatürk, *Nutuk*, s. 426-427; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Ankara, 1981, s.118.

³⁸ Yasama dokunulmazlığı konusunda bkz: Akın, *TBMM Devleti*, s.77-79.

³⁹ *TİTE*, K.No:43, G.No:118, B.No:118.

⁴⁰ Bu yazının altına kırmızı kalemle muhtemelen Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa tarafından "benim böyle bir işarım yoktur" şeklinde bir not düşülmüş. (*ATASE, İSH*, K.No:1746, G.No:22, B.No:22-1).

Yukarıda belirtildiği üzere Hüsamettin Bey, Ankara'daki resmi görevinin yanında aynı zamanda İstanbul Mim Mim Grubu'nun kurucularından ve Ankara'daki temsilcisi idi. Dolayısıyla bu iddia ile Mim Mim Grubu sıkıntıya sokulmuş olacaktı⁴¹.

Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi Reisi ve İstanbul Polis Müdürü Esat Bey'in 9 Nisan'da Erkan-ı Harbiye'ye yazdığı yazıda Şükrü Bey'in seçilmesi konusunda Erkan-ı Harbiye'nin emrine uyulduğunu belirtmesi ve Hafız Besim Bey'in de Ankara'da buna benzer açıklamalar yapması üzerine Kaymakam Hüsamettin Bey, bu emrin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'nin resmi bir emri değil, kendisinin özel bir mektubu olduğunu ifade etmek zorunda kalmıştı. Hüsamettin Bey, 19 Nisan'da Mim Mim Grubu'ndan Demir Bey'e⁴² gönderdiği yazıda Esat Bey'e gönderdiği bu mektubun ele geçirilerek Ankara'ya gönderilmesini ve Esat Bey'in de yaptığı açıklamayı düzeltmesi için uyarılmasını istemişti. Hüsamettin Bey şayet Esat Bey açıklamasında ısrar ederse Heyet-i Merkeziye'nin toplanarak meselenin hangi şekilde gerçekleştiğini resmi bir mazbatayla Ankara'ya bildirmesini talep ediyordu⁴³. Hüsamettin Bey, aynı şekilde bir de Esat Bey'e telgraf göndermişti. Telgrafında yaklaşık yedi ay önce Şükrü Beyin mebusluğu için Heyet-i Merkeziye'ye yazdığı yazının Erkan-ı Harbiye'nin resmi bir emri olmayıp sadece kendisinin özel bir mektubu olduğunu ifade ederek yanlış anlaşılmaya meydan verecek bu durumun düzeltilmesini istiyordu. Çünkü Esat Bey'in ifadesine göre Hüsamettin Bey, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi adına sahtekârlık yapmış gibi görünmekteydi⁴⁴.

Hüsamettin Bey'in bu çabaları sonuçsuz kalmamış ve İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi Reisi Esat Bey, 26 Nisan 1922'de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne yazdığı yeni bir yazıyla Yenibahçeli Şükrü Bey hakkındaki muamelenin Erkan-ı Harbiye'nin emir ve tensibiyle değil Hüsamettin Bey'in özel bir mektubuyla yapıldığını ifade etmişti⁴⁵.

Seçim sürecinde Mim Mim Grubu üyeleri, Şükrü Bey'in İngiliz propagandası ile seçildiğini ve kendisi ile onu destekleyenlerin Enver Paşa taraftarı olduğunu iddia ederek itibarsızlaştırma kampanyası yürütürken⁴⁶, diğer taraftan Şükrü Bey taraftarları da boş durmuyorlardı. 20 Nisan 1922'de İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi'ne hitaben yazılan imzasız bir yazıda, bir müddetten beri Mim Mim Grubu'na mensup olduğunu iddia eden Topkapılı İhsan Bey'in, Nurettin Paşa'nın mebus seçildiğine dair kendileri tarafından hazırlanmış bir mazbatayı müntehib-i sanilere imza ettirmeye çalıştığı, Polis Müdürü Esat Bey'in de kendilerine yardım ettiğini iddia ettiği haber veriliyordu. Daha önce Heyet-i Merkeziye'nin emri gereğince Şükrü Bey'in seçildiği dolayısıyla İhsan Bey'in bu şekilde hareket etmesinin İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi

⁴¹ TİTE, K.No:52, G.No:84, B.No:84.

⁴² Hüsamettin Ertürk eserinde, Demir isminin, Kaymakam Hüsamettin Bey ile Mim Mim Grubu arasındaki parola olduğunu iddia etmektedir. (Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, s.470). Hüsnü Himmetoğlu ise Demir isminin Mim Mim Grubu önderlerinden Kaymakam Kemal Bey'e ait parola olduğunu ifade etmektedir. (Himmetoğlu, *İstanbul ve Yardımları*, s.133).

⁴³ TİTE, K.No:52, G.No:87, B.No:87.

⁴⁴ TİTE, K.No:43, G.No:105, B.No:105-1/105-2.

⁴⁵ ATASE, *İSH*, K.No:1751, G.No:9, B.No:9-1; TİTE, K.No:43, G.No:105, B.No:105.

⁴⁶ TİTE, K.No:43, G.No:116, B.No:116.

ile bu teşkilatın Hafız Besim ve Lütfü Beyler gibi üyelerinin vatanperverliklerini zedeleyeceği belirtiliyordu⁴⁷. Yine aynı tarihli Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesine yazılan imzasız başka bir yazıda Demir Bey adında bir şahsın kendisinin Mim Mim Grubu'nun Reisi olduğunu ve Polis Müdürü Esat Bey de dahil olmak üzere İstanbul Polis Teşkilatının kendisinin emrinde olduğunu iddia ettiği ve Nurettin Paşa'yı mebus seçtirmek için Müntehib-i Sanilerden imza topladığı belirtiliyordu. Yazıda, hem Polis Müdürü Esat Bey'in hem de Polis Teşkilatı'nın bu şekilde uluorta konuşulmasının teşkilatın esrarını ortadan kaldıracığı ve İstanbul'daki mücadeleye zarar vereceği için bu tür propagandaların engellenmesi isteniyordu⁴⁸. Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderilen diğer bir istihbarat raporuna göre; Mim Mim Grubu mensupları Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesini sağlamak için İstanbul'da her türlü propagandaya başvuruyorlardı. Örneğin; Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın artık Ankara tarafından ilga edildiğini yerine bütün yetkinin Mim Mim Grubu'na geçtiğini iddia ediyorlardı. Dolayısıyla mebusluk için Müdafaa-i Milliye azalarının destekledikleri Şükrü Bey'in değil Mim Mim Grubu'nun adayı Nurettin Paşa'nın desteklenmesi gerektiğini savunuyorlardı. Yazar bu açıklamaları yaptıktan sonra Müdafaa-i Milliye'den bahsedilen propagandanın önüne geçmesini istiyordu⁴⁹.

Nurettin Paşa'nın mebusluğa seçilmesi konusuyla Mustafa Kemal Paşa'nın da yakından ilgilendiği anlaşılmaktadır. Hüsamet Beyin 8 Nisan'da Mim Mim Grubu'na yazdığı yazıda; Nurettin Paşa'nın seçiminin tamamlandığı hakkında gruptan henüz bir bilgi gelmediği halde Mustafa Kemal Paşa'nın başka bir kanaldan seçimin tamamlandığı ve Nurettin Paşa'nın seçildiğine dair bilgi aldığı belirtilmekteydi⁵⁰. Grubun 10 Nisan'da bu yazıya verdiği cevapta Nurettin Paşa'nın mebusluğunun garanti olduğu ancak henüz tamamlanmadığı belirtilerek Hafız Besim Bey'in, Şükrü Beyin mazbatasını Ankara'ya götürdüğü, bu durumun herhangi bir karışıklığa meydan vermeden elindeki mazbatanın alınması isteniyordu⁵¹.

Yine Gruptan 12 Nisan'da Müdafaa-i Milliye'ye yazılan yazıda, Hafız Besim Bey'in Şükrü Bey'in mazbatasını Ankara'da sonuçlandırmasına ve muamelesini tamamlamasına kadar İstanbul'da Nurettin Paşa için çalışmaya devam edileceği bildiriliyordu⁵².

Nurettin Paşa'nın mebus seçilmesini sağlamaya çalışan Mim Mim Grubu'nun Şükrü Bey'in mazbatasının Ankara'ya gönderilmesinden sonra telaşlandığı görülmektedir. 13 Nisan'da Mim Mim Grubu'ndan Demir Bey imzasıyla Erkân-ı Harbiye'ye yazılan yazıda, Şükrü Bey'in mazbatasındaki oy sayısının bildirilmesi isteniyordu. Bildirilecek sayıya göre Nurettin Paşa için

⁴⁷ *TİTE*, K.No:44, G.No:147, B.No:147.

⁴⁸ *TİTE*, K.No:44, G.No:79, B.No:79.

⁴⁹ *TİTE*, K.No:44, G.No:85, B.No:85.

⁵⁰ *TİTE*, K.No:52, G.No:82, B.No:82.

⁵¹ *TİTE*, K.No:52, G.No:83, B.No:83.

⁵² *TİTE*, K.No:43, G.No:115, B.No:115.

çoğ unluk sağ lanır sağ lanmaz mazbatas ı Ankara'ya takdim edilecekti. Çünkü hal-i hazırda Nurettin Paşa'nın oy sayısının 200'ü geç miş oldu ğ u belirtiliyordu⁵³.

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye İstihbarat Memuru Hüs amettin Bey; Mim Mim Grubunun bu müracaatına verdi ğ i cevapta, Şükrü Bey'in mazbatas ının Ankara'ya geldi ğ ini ve mazbatadaki oy sayısının 152 oldu ğ unu belirtiyordu. Ayrıca Hüs amettin Bey, Nurettin Paşa'nın seçim mazbatas ının esasen hem Polis Merkez Memurluklarına hem de Şehremanetine onaylatılması gerekiyorsa da zaman darlı ğ ı nedeniyle sadece Şehremanetine tasdik ettirilerek derhal emin bir vasıtayla Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye gönderilmesini istiyordu. Ama daha fazla zaman kazanmak için öncelikle mazbata suretinin ve altındaki imza sahipleri ve miktarının ve hangi bölge müntehib-i sanileri olduklarının teker teker yazılarak Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne hitaben acilen ş ifre edilmesini tavsiye etmişti⁵⁴.

20 Nisan 1922'de Mim Mim Grubu'ndan Demir Bey imzasıyla Erkan-ı Harbiye'ye gönderilen bir yazıda, Şükrü Bey'in oyunun 152 oldu ğ u belirtiliyorsa da İstanbul'da asıl oy sayısının 200'ü geçti ğ ine dair iddialar oldu ğ u ve bu konuda açıklayıcı bir bilgi verilmesi isteniyordu⁵⁵. Bu yazıya Erkan-ı Harbiye tarafından verilen aynı tarihli cevapta, Şükrü Beyin mazbatas ının TBMM'ye sunuldu ğ u ve oy sayısının 152 oldu ğ u, İstanbul'dan gelen haberlere göre Nurettin Paşa'nın oy sayısının 200'ü geçti ğ i, dolayısıyla Şükrü Bey için artık herhangi bir faaliyet yoksa Nurettin Paşa'nın mebuslu ğ unun kesinleşt i ğ i, bu nedenle Nurettin Paşa'nın mazbatas ının TBMM Riyasetine gönderilmesi, ş ayet mazbata hemen gönderilemiyorsa TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya aşı ğ ıdaki telgrafın en kısa sürede ulaştırılması isteniyordu:

“Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine;

Münhal olan İstanbul Mebuslu ğ u için tarafımızdan Nurettin Paşa namzet gösterilmekle müş arünileyh az bir müddet zarfında ikiyüzü mütecevaz rey ahzetmiştir. Mazbata derdest-i takdim ise de mütebaki müntehib-i saniler durmayıp rey vermekte berdevam olduklarından aded-i ara tezayüd etmektedir. Neticesi alınincaya kadar Şükrü Beyin mebuslu ğ a intihabı hakkındaki Büyük Millet Meclisi'ne arz ve takdim kılınmak üzere irsal edildi ğ i haber alınan mazbatanın mevki-i muameleye vaz' edilmemesi istirham ve Nurettin Paşa hakkındaki intihab mazbatas ının derdest-i takdim oldu ğ u maruzdur.

İmza: İkiyüzü mütecevaz İstanbul Müntehib-i Sanileri"⁵⁶.

Ankara'dan Erkan-ı Harbiye'nin iş leri hızlandırmak amacıyla yaptı ğ ı bu yol göstericili ğ e rağmen, İstanbul'da henüz Nurettin Paşa'nın seçiminin tamamlanamadı ğ ı anlaşılmaktadır. 22 Nisan 1922 tarihinde İstanbul'dan Kemal imzasıyla Makine baş ında bulunan zata baş lı ğ ıyla çekilen telgrafta, Nurettin

⁵³ ATASE, İŞH, K.No:1746, G.No:43, B.No:43-1; TİTE, K.No:52, G.No:84, B.No:84.

⁵⁴ ATASE, İŞH, K.No:1746, G.No:69, B.No:69-1; TİTE, K.No:52, G.No:86, B.No:86.

⁵⁵ ATASE, İŞH, K.No:1746, G.No:97, B.No:97-4.

⁵⁶ ATASE, İŞH, K.No:1746, G.No:97, B.No:97-2.

Paşa'nın mazbatasının 260 imza ile gönderilmesinin kararlaştırıldığı, ancak istenirse bu rakamın 300'e çıkarılabileceği belirtilerek bir cevap isteniyordu⁵⁷.

Nurettin Paşa'nın oylarının daha fazla arttırılmasına ihtiyaç duyulmamış olmalı ki 2 Mayıs 1922 tarihinde İstanbul Mim Mim Grubu'ndan Erkan-ı Harbiye'ye gönderilen yazıda, 260 küsur müntehib-i saninin imzası ile Nurettin Paşa'nın mebus seçildiğine dair telgrafın gönderildiği belirtiliyordu. Ayrıca mazbatanın aslı da ilgili kanun gereğince Merkez Memurluklarına, İstanbul Vilayetine ve Şehremaneti Mektupçuluğuna tasdik ettirilerek İnebolu İrtibat Kumandanlığına gönderilmişti. Aynı yazının sonunda Nurettin Paşa'nın seçimi sürecince grup mensuplarının müntehib-i sanileri bir araya getiremedikleri için ayrı ayrı yer ve zamanda oy kullandırdıklarını dolayısıyla bu süreçte harcanan paraya mukabil 15000 kuruş ödenmesi talep ediliyordu⁵⁸.

Yukarıda belirtildiği üzere süreci hızlandırmak için Mim Mim Grubu, Nurettin Paşa'ya ait seçim mazbatasını oy veren müntehib-i sanilerin imzasıyla öncelikle telgraf olarak göndermişti. Mazbatanın aslı ise İnebolu İrtibat Zabıtlığına ulaştırılmak üzere 11 Mayıs 1922'de grup mensuplarından Mülazım İzzet Efendi tarafından götürülmüştü⁵⁹.

3- Yenibahçeli Şükrü Bey ve Nurettin Paşa'nın Mazbatalarının TBMM'de Görüşülmesi

Yenibahçeli Şükrü Bey'in 31 Ekim 1921 tarih ve 125 müntehib-i sani imzalı seçim mazbatası 28 Mart 1922'de Şehremanetine tasdik ettirilerek TBMM Riyaseti'ne sunulmuştu. TBMM Riyaseti görüşülmek üzere bu mazbatayı Meclis I. Şubesine sevk etmişti. Bu arada yukarıda bahsedildiği üzere Nurettin Paşa'nın aynı mebusluk için seçildiğini gösteren 260 müntehib-i sani imzalı telgrafta Meclise ulaşmış ve aynı şekilde bu telgrafta 1. Şubeye gönderilmişti. I. Şubede yapılan 2 Mayıs 1922 tarihli toplantıda hazırlanan mazbata TBMM'ye sunulmuş ve 11 Mayıs 1922'de Meclis Genel Kurulunda görüşülmeye başlanmıştı⁶⁰.

I. Şubenin mazbatası seçim süreci hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Mazbataya göre Şükrü Bey'in seçim mazbatası 31 Ekim 1921 tarihliydi ve yukarıda belirtildiği üzere 28 Mart 1922'de Şehremaneti tarafından tasdik edilmişti. Aynı mebusluk için seçilen Nurettin Paşa'nın seçildiğini belirten telgraf ise 260 müntehib-i saninin imzasını ve 2 Nisan 1922 tarihini taşıyordu. Bu telgrafta Nurettin Paşa'nın çok kısa bir süre içerisinde 260 oy kazandığı, oy verme işleminin de devam ettiği belirtilerek Şükrü Bey'e ait mazbatanın resmiyete konulmaması isteniyordu. 25 Nisan'da gönderilen yeni bir telgrafta da Nurettin Paşa'nın mazbatasını on üç seçmenin daha imzaladığı belirtilerek bunların da önceki telgrafa ilave edilmesi talep ediliyordu. Nurettin Paşa'ya ait mazbatanın aslının da İzmit Kumandanlığı vasıtasıyla postaya verildiği fakat henüz meclise

⁵⁷ ATASE, İSH, K.No:1746, G.No:97, B.No:97-1, 97-2.

⁵⁸ TİTE, K.No:52, G.No:91, B.No:91.

⁵⁹ TİTE, K.No:52, G.No:92, B.No:92.

⁶⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre:1, Cilt:20, İctima Senesi:3, s.20.

ulaşmadığı belirtiliyordu⁶¹.

Mazbatada bu bilgiler verildikten sonra şubenin görüşü açıklanmıştı. Buna göre; Şükrü Bey'e ait mazbatanın tarihi daha eski olduğu ve Şükrü Bey'in de Kanun-i Esasi'nin 68. Maddesine göre mebus seçilmesine herhangi bir kanuni engel bulunmadığı için mebusluğunun onaylanmasına karar verilmişti. Nurettin Paşa'nın intihabına ait 23 Nisan 1922 tarihli telgrafnameye gelince; genel nüfusuna ve Meclis'teki mebus sayısına göre bir mebusluğu boş olarak görünen İstanbul için Yenibahçeli Şükrü Bey seçildikten ve mazbatası hazırlandıktan sonra yeniden seçim yapılması kanuna muhalif görülmüş ve reddedilmişti. Şubenin mazbatasına göre Nurettin Paşa'nın mazbatasının reddedilmesi sadece geç tarihli olmasıyla alakalı değildi. Çünkü mecliste bu görüşmeler yapıldığı sırada Nurettin Paşa'nın mazbatasının aslı henüz meclise sunulmamıştı. Bunun yerine Mim Mim Grubu'nun süreci hızlandırmak üzere müntehib-i sanilere imzalattığı 260 imzalı telgrafname üzerinden görüşmeler yürütülüyordu. Ayrıca gönderilen telgrafnamede hiçbir müntehib-i saninin açık imzası olmayıp "müntehibisanilerin şahsiyeti mâneviyesinin telgrafa vaz'ı imza etmesi gibi" haller de bu evrakın geçerli olup olmadığı konusunda şubeyi tereddüde düşürmüştü⁶².

Şubenin hazırladığı mazbata okunduktan sonra TBMM Reisi, Nurettin Paşa'nın seçildiğine dair telgraflarla bildirilen evrakın meclise ulaştığını belirterek konuyu tartışmaya açmıştı. İlk sözü alan Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey; öncelikle İstanbul'un on bir mebusluk⁶³ hakkı olduğunu belirterek eksik mebusluk için Şükrü Bey'in beş ay evvel seçildiğini, dolayısıyla Nurettin Paşa'nın mazbatasını ister 200, isterse 565 imzalı olsun Şükrü Bey'in mebusluğu TBMM tarafından düşürülmedikçe başka birinin seçilmesinin kanuna aykırı olduğunu ifade etmişti⁶⁴.

Ziya Hurşit Bey'den sonra söz alan Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey de Ziya Hurşit Bey'in yorumuna katılarak, şayet Şükrü Bey'in seçilmesi konusunda herhangi bir mahzur yoksa –ki şubenin mazbatasına göre yoktu- mebusluğunun onaylanmasını teklif etmişti⁶⁵. Bu arada söz alan Kütahya Mebusu Cemil Beyin Nurettin Paşa'yı destekler şekilde konuşması Mecliste tansiyonun yükselmesine neden olmuştu. Cemil Bey, öncelikle yalan ve iltimasta birlikte hareket edemeyecek 260 müntehib-i saninin Şükrü Bey'in seçiminde yolsuzluk olduğuna dair iddiasının dikkate alınması gerektiğini savunmuştu. Ayrıca Cemil Bey, bu mazbataların görüşülmesinin Koçgiri hadisesiyle şüphe altında bulunan Nurettin Paşa'nın bu durumunun neticelendirilmesinden sonraya bırakılmasını teklif etmişti⁶⁶.

Burdur Mebusu İsmail Subhi Bey, Milli Mücadelede büyük yararlılıkları görülen Yenibahçeli Şükrü Bey'in mazbatasının onaylanmasını teklif ederken Bayezid Mebusu Süleyman Sudi Bey, Şükrü Bey'in seçim mazbatasının neden

⁶¹ TBMMZC, I/20, s.20.

⁶² TBMMZC, I/20, s.21.

⁶³ Esasen iki livadan oluşan İstanbul'da Nisab-ı Müzakere kanununa göre 10 mebus seçilmeliydi. Dolayısıyla Ziya Hurşit Beyin neden on bir rakamını verdiği anlaşılammaktadır.

⁶⁴ TBMMZC, I/20, s.22.

⁶⁵ TBMMZC, I/20, s.22.

⁶⁶ TBMMZC, I/20, s.22.

bu kadar uzun süre bekletildiğini sormuştu. Meclis Reisi ise bunun tamamen İstanbul'un işgal altında olmasından kaynaklandığını belirtmişti. Yozgat Mebusu Sırrı Bey ise Meclis nizamnamesinin 28. Maddesini okuyarak, bu maddeye göre Şükrü Beyin mazbatasının onaylanması gerektiğini ileri sürmüştü. Yaşanan bu tartışmalardan sonra oylamaya geçilmiş ve Yenibahçeli Şükrü Bey'in mebusluğu onaylanarak Nurettin Paşa'nın mazbatasına reddedilmiştir⁶⁷.

Böylece mebusluğu onaylanan Yenibahçeli Şükrü Bey, 8 Haziran 1922'de Meclise takdim edildikten sonra Meclis çalışmalarına başlamıştır⁶⁸.

Sonuç

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Şükrü Bey ve Nurettin Paşa'ya ait seçim mazbataları görüşülürken, İstanbul'da Nurettin Paşa'nın mebus olmasına çalışan Mim Mim Grubu, Nurettin Paşa'nın mazbatasını Mülazım İzzet Efendi ile göndermiş ve Erkan-ı Harbiye'den mazbata Ankara'ya ulaştığında kendilerine bilgi verilmesini istemiştir⁶⁹.

15 Mayıs 1922'de Erkan-ı Harbiye İstihbarat Memuru Hüsametdin Bey, Mim Mim Grubu'na yazdığı yazıda Mülazım İzzet Efendi'nin Ankara'ya ulaştığını ancak TBMM'de yapılan görüşmede Şükrü Bey'in mazbatasının daha eski tarihli olmasından dolayı ilgili kanun gereğince Şükrü Beyin mebusluğunun onaylandığını haber vermişti. Ayrıca Hüsametdin Bey yazısının sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın bu durumdan oldukça müteessir olduğunu da eklemeyi unutmamıştır⁷⁰.

Mim Mim Grubu'nun aldığı habere rağmen, pes etmeye niyeti yoktu. 18 Mayıs 1922'de Erkan-ı Harbiye'ye gönderilen yazıda Meclis'te alınan kararın İstanbul müntehib-i sanileri arasında infiale neden olduğu belirtilerek, şayet kararın değiştirilmesine etkisi olursa bu infialin Ankara'ya yansıtılabileceği ifade ediliyordu. Ayrıca yazıda iki adayın oy sayılarına da değinilerek, Şükrü Beyin 152 imzalı mazbatasının Ankara'ya gönderildiği sırada Nurettin Bey'in 200'den fazla oy kazandığı, müntehib-i sanilerin bu oyu Şükrü Beyin oyunun en az iki katına çıkarmak için mazbatayı geciktirdikleri ifade ediliyordu⁷¹.

Mim Mim Grubunun bu müracaatına Erkan-ı Harbiye'den ne yolda cevap verildiği tespit edilememiştir. Ancak kararda herhangi bir değişiklik yapılmamasından konunun bu şekilde kapandığı anlaşılmaktadır.

I. TBMM Döneminde yaşanan bu ara seçim, hem seçim süreci hem de bu sürece dahil olan kişiler açısından oldukça ilginç bir şekilde sonuçlanmıştı. TBMM Hükümeti tarafından arzu edilmemesine rağmen mebusluğu onaylanarak Meclis'e giren Yenibahçeli Şükrü Bey, tam da bu sıralarda Meclis'te ortaya çıkmış olan ve Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefet eden II. Gruba dahil olmuştur⁷². Bu

⁶⁷ TBMMZC, I/20, s.23.

⁶⁸ Semiz-Akdağ, *Yenibahçeli Şükrü Bey'in Hatıraları*, s.18.

⁶⁹ TİTE, K.No:52, G.No:92, B.No:92.

⁷⁰ TİTE, K.No:52, G.No:93, B.No:93.

⁷¹ TİTE, K.No:52, G.No:95, K.No:95.

⁷² Yenibahçeli Şükrü Bey ve Nurettin Paşa'nın seçim mazbatalarının görüşüldüğü meclis oturumunda Şükrü Bey lehinde konuşmalar yapan ve ona ait mazbatanın onaylanmasını isteyen Erzurum Mebusu Hüseyin Avni

tarihten yaklaşık bir yıl sonra yapılacak olan II. TBMM seçimlerinde de diğer II.Grup üyeleri ile birlikte meclis dışında kalmış ve siyasi arenadan çekilmiştir⁷³. 1926 yılında Atatürk'e suikast davasında yargılanan kardeşi Nail Bey'in suçlu bulunarak idamından sonra siyasi hayattan tamamen çekilmiş ve 23 Mart 1953'te vefat etmiştir⁷⁴.

Diğer aday Nurettin Paşa'nın bu süreçten sonraki hayatı daha da dikkat çekicidir. Seçim sürecinden kısa bir süre sonra 30 Haziran 1922'de I. Ordu Kumandanlığına atanan Nurettin Paşa, 9 Eylül 1922'de ordusuyla birlikte İzmir'in kurtuluşunda önemli rol oynadı. Ancak İzmir'in kurtuluşundan sonra burada çıkan yangına⁷⁵ ve Gazeteci Ali Kemal'in İzmir'te linç edilmesi olayına⁷⁶ adının karışması nedeniyle yönetim katında gözden düşmüştü. 1923 yılında yapılan II. TBMM seçimleri için Bursa'dan bağımsız aday olmak istemişse de bu mümkün olmamıştı. 5 Ağustos 1923 tarihinde I. Ordu Karargahı'nın kaldırılması üzerine izinli sayılan Nurettin Paşa 1 Mart 1924'te Yüksek Askeri Şura üyeliğine atandı⁷⁷.

Normal seçim sürecinde seçilemeyen Nurettin Paşa bu kez Bursa'da yapılan bir ara seçimde aday olmuş, Nurettin Paşa'nın bu adaylığı da oldukça tartışmalı geçmiştir. İstanbul'daki seçimde özellikle hükümet tarafından tercih edilerek Şükrü Bey'in engellenmesi için aday gösterilen Nurettin Paşa'nın Bursa'daki adaylığı hükümet tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Buna rağmen 12 Şubat 1925'te 363 oy alarak Bursa milletvekilliğine seçilmiş ve seçim mazbatasını 10 Mart 1925'te onaylanmıştır⁷⁸.

Atatürk, Koçgiri olayları nedeniyle oldukça zor durumda kaldığında desteklediği hatta İstanbul ara seçiminde kazanmasını istediği Nurettin Paşa'nın, daha sonra Bursa milletvekilliğine aday olduğunda paradoksal bir şekilde seçilmesini engellemeye çalışmıştı. Hatta Nurettin Paşa, Atatürk'ün Nutuk'ta sert eleştiriler yönelttiği kişilerden biri olmuştur⁷⁹. Nurettin Paşa, 18 Şubat 1932'de İstanbul'da ölmüştür⁸⁰.

Bey ve Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey II. Grubun önde gelen üyeleridir. Dolayısıyla Şükrü Beyin bu muhalif tavrının da hükümet tarafından istenmemesinde etkili olduğu düşünülebilir. II. Grup ve I. TBMM'de muhalefet hakkında geniş bilgi için bkz: Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, 6. Baskı, İstanbul, 2011.

⁷³ II.Grubun tasfiyesi hakkında bkz: Demirel, *II.Grup*, s.584-598.

⁷⁴ Aynı olayda kendisi de tutuklanarak yargılanmış ve beraat etmiştir. (Semiz-Akdağ, *Yenibahçeli Şükrü Bey'in Hatıraları*, s.19).

⁷⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz: Faliş Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul, 2008, s.374-376.

⁷⁶ Ali Kemal'in linç ettirilmesi meselesi için bkz: Osman Özsoy, *Gazetecinin İnfazı*, İstanbul, 1997, s.275-286.

⁷⁷ Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.492; Tunçay, *Tek Parti*, s.118.

⁷⁸ Bu seçim süreci ve sonucu hakkında geniş bilgi için bkz: Tunçay, *Tek Parti*, s.117-120.

⁷⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'taki eleştirileri için bkz: Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.492-506.

⁸⁰ Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM II.Dönem, 1923-1927*, III, Ankara, s.177-179.

Kaynakça

- Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE).*
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE).
AKIN, Rıdvan, *TBMM Devleti (1920-1923), Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İstanbul, 2001.
ATAY, Falih Rıfkı, *Çankaya*, İstanbul, 2008.
AYDIN, Mesut, *Millî Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faâliyetleri*, İstanbul, 1992.
Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953.
ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M I.Dönem 1919-1923, Birinci Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Cilt:III, Ankara, 1995.
DEMİREL, Ahmet, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, 6. Baskı, İstanbul, 2011.
ERTÜRK, Hüsamet (Anlatan), *İki Devrin Perde Arkası*, (Yazan: Samih Nafiz Tansu), İstanbul, 1957.
GOLOĞLU, Mahmut, *Üçüncü Meşrutiyet, 1920*, III, Ankara, 1970.
Halil Paşa, *İttihat Terakkî'den Cumhuriyete Bitmeyen Savaş*, (Yayına Hazırlayan: Taylan Sorgun), 2.Baskı, İstanbul, 1997.
HİMMETOĞLU, Hüsni, "Millî Mücadele Esnasında İstanbul'daki Gizli Kurullardan M.M Grubu ve Gerçek Yüzü", *Yakın Tarihimiz*, III/32.
-----, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, I İstanbul, 1975.
KANSU, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I, 4. Baskı, Ankara, 1997.
KARAMAN, Sami Sabit, "Enver Paşa ile Nasıl Mücadele Ettim", *Yakın Tarihimiz*, I/10, 3 Mayıs 1962.
-----, "Enver Paşa ile Nasıl Mücadele Ettim", *Yakın Tarihimiz*, I/11, 10 Mayıs 1962
Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, (Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Ankara, 1999.
KOÇER, Kemal, *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul (M.M Grubu)*, İstanbul, 1946.
ÖZSOY, Osman, *Gazetecinin İnfazı*, İstanbul, 1997.
ÖZTÜRK, Kâzım, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem, 1923-1927*, III, Ankara.
SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilâli*, II, (I-II), 3.Baskı, İstanbul, 1966.
SEMİZ, Yaşar – AKDAĞ, Ömer, *Yenibahçeli Şükrü Bey'in Hatıraları*, Konya, 2011.
Sicill-i Kavanin, I, İstanbul, 1926.
TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiyede Siyasî Partiler, 1859-1952*, İstanbul, 1952.
TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Ankara, 1981.
TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyetine*, II, 2. Baskı, İstanbul, 1998.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Devre:I, Cilt:20, İctima Senesi:3.
ZÜRCHER, Erik Jan, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, (Çeviren: NüzhetSabitoglu), 5. Baskı, İstanbul, 2008.